

A szolga lázadása

Nehéz feladat felismerni helyünket a világban. Ehhez helyesen kell tudni megítélni mind a világot, mind pedig önmagunkat.

A megismerés hatalmas eszközét birtokoljuk: a rációnk, az *eszünk* hajlandó mindent szétszedni darabjaira, meghatározni a részeket, összerakni az elemekből újra az egészet, összehasonlítani bármit bármivel, és ennek alapján ítéletet mondani. Sokak szerint mindenekelőtt ez különböztet meg bennünket az állatoktól. A mi rációnk az elvonatkoztatás oly magas szintjén képes működni, ami kizárólag az ember sajátja.

Az ész azonban – hiszen eszköz – csak azzal tud dolgozni, ami a rendelkezésére áll: a valósággal és annak elemeivel. Azt is felhasználja természetesen, ami lényünk nem racionális tartományából származik. Így hasznosítja például intuíciónk termékeit. Rációnk – mint a valóság egyik elemét – tudomásul veszi, hogy erkölcsi lények vagyunk, ezért erkölcsi fogalmakkal is manipulál. Az erkölcsi kritériumokat vagy lényünk nem racionális mélységeiből kapja, vagy maga próbál meg – az utóbbi időkben mindinkább – a valóság elemeiből, a társadalmi gyakorlatból erkölcsi támpontokat kikombinálni. Ezzel a *valóságot* helyezi az *igazság* helyébe, mely utóbbinak létét egyébként tagadja is. Hiszen mindenkinek igaza van a maga szempontjából – mondják sokan okosan –, és nincs (racionális) kritérium arra, hogy mi valóban az igazság. Így lesz a változó valós gyakorlatból ingatag erkölcsi norma, az elvárásokból pedig (melyek az erkölcs lényegét alkotnák) annak elfogadása, ami van.

Lélek, mely az erkölcsi kritériumok letéteményese lenne, a csak rációjával gondolkodó szerint nincs is. Az ész számára csupán az létezik, aminek a létét a maga eszközeivel, a maga logikájával igazolhatónak találja, létjogosultsága pedig csak annak van, ami tőle nem különbözik. Az ember nem racionális belső világának léte kétségtelen tény ugyan, de nem egyezik az ő logikájával. Ezért az ész beállításában ez homályos, vak indulatok és babonák birodalma csupán. E felfogás szerint ennek az indulati világnak része és vele egyenértékű az, amit léleknek nevezünk. A közösségi összetartó erők is itt gyökereznek, ezért azok is mind kiküszöbölendők a jövő (lehetőleg már a jelen) társadalmából.

Az ész szereti *értelemnek* nevezni magát. Ezzel elárulja, hogy a lélek helyére tör, amely eredetileg személyiségünk lényege, irányító középpontja lenne. Az értelem ugyanis az ész és a lélek együttműködésének eredménye, s a *bölcsesség* pedig az, amikor a lélek a feltétlen úr.

Évszázadok óta törekszik egyeduralma megvalósítására a ráció, és mind nagyobb szerepet nyer az embert uralni vágyó politikában. Nem véletlen, hogy az emberiség világosságot hirdető sötét korszakainak egyikében, a francia forradalom kereszténységet üldözték, és helyette *Ész istennő* tiszteletét kívánták bevezetni, akinek főpapjává a szabadság legvéresebb kezű apostola, a diktátor Robespierre nevezte ki magát.

A ráció valójában csak *szolga*, mert nincs önálló lényege, kiszolgál csupán. *Hitvány* szolga, mert úr akar lenni, noha erre semmilyen adottsága nincs. Arra irányít ugyanis, amerre beprogramozzák. Eredeti feladata az lenne, hogy az életet szolgálja: a testét is, a lélekét is. Ehelyett a lélek ellen lázadva, az emberi gőg szolgájaként önmaga istenítésén dolgozik.

Egyedül az ész ezért nem sokat segít nekünk az önmegismerésben, se a világban elfoglalt helyünk felismerésében. Lényünket ugyanis csak úgy ismerhetjük meg, ha felül tudunk emelkedni önmagunkon, ha kívülről tudjuk nézni magunkat. A lényeget csak egész személyiségünkkel: rációnkkal és lényünk nem racionális oldalaival együttesen tudjuk megragadni. Amikor nemcsak értelmünkkel, hanem érzelmi lényünkkel is elvonatkoztatunk személyünktől. Ezt csak Istenhez kapcsolódva vagyunk képesek megtenni. Csak így lépünk birtokába igazi valóknak, mely nem esetleges, és nem alárendeltje a világnak. A csupán racionális fölülelemkedési kísérletek tévútra vezetnek, mert az ész – mint láttuk – diktatórikus

módon a maga képeire igyekszik formálni a világot, lehetőleg kizárva belőle azt, ami tőle különbözik, de ami ugyanakkor a világ és az ember lényegéhez tartozik.

A „modern társadalom” egyoldalúan a ráció jegyében igyekszik megszervezni életünket. Ha hallgatunk sugallataira, elveszítjük mélyből eredő képességünket a jó és a rossz megkülönböztetésére. A dolgokat végül a kényelem és az élvezetek jegyében a *számunkra* rossz vagy jó szempontjai szerint tudjuk majd megítélni csupán. Elveszítjük azt a belső irányítót, amely a világban eligazít, így a manipuláció kiszolgáltatottjaivá válunk, és rációnk helyett egész lényünkkel magunk leszünk a társadalom szolgálivá.

1997. december